

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտերձագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած մեդիայով կամ կոդով
մեջբերել կամ օգտագործել առկա նյութը առերժեյուն համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ՎԻՃԵՆԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, Թ. 1

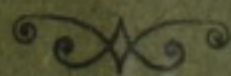
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

1869—1923

ԴՈԿՏ. Զ. ՍԱՀԱԿ ԿՈԳԵԱՆ

ԲԱՆԱԾՍՈՒԹԻՒՆ

ստորասանուած Վիեննայի հայ Ակումբի սրահին մէջ
17 Ապրիլ 1923:

ՎԻՃԵՆԱ

ՄԻՒԹԵԱՆ ԵՆ ՏՊԱՐԱՆ

1928

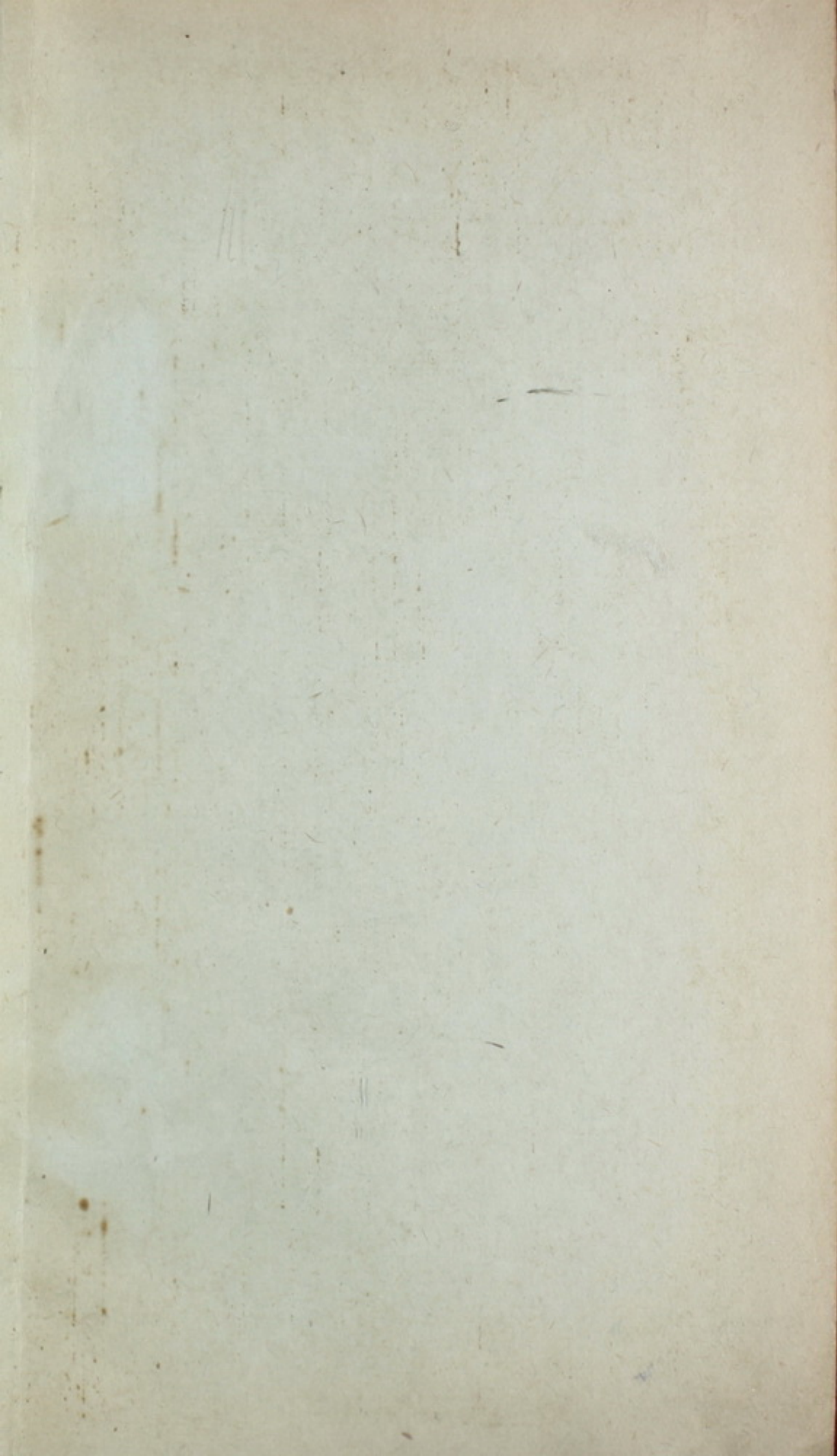
89199(09) [Pencilmark] 22885-

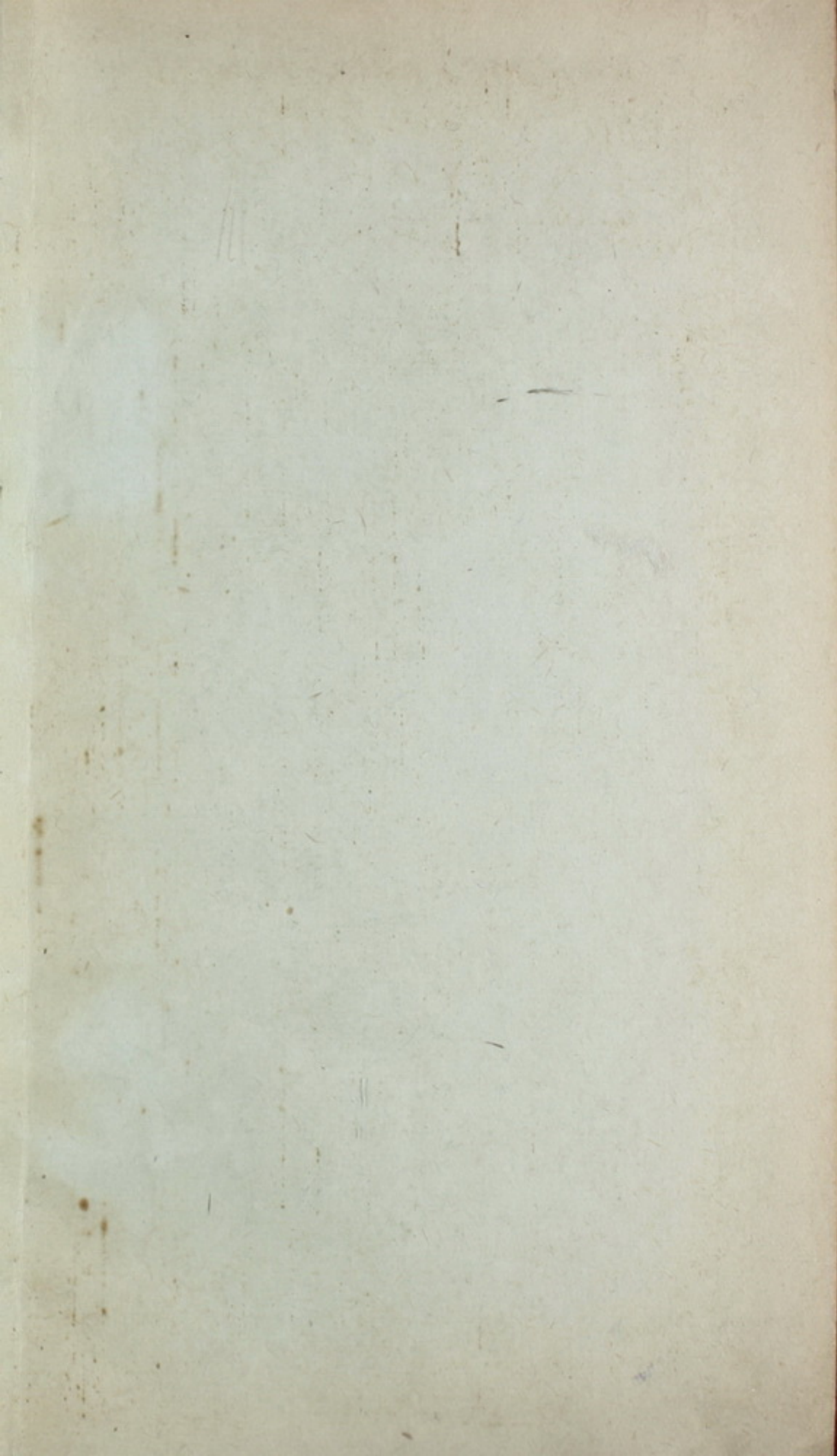
4.63 4 ngguru, U.

Zufriedenheit Pencilmark

1869-1923.

171156	19

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, Թ. 1

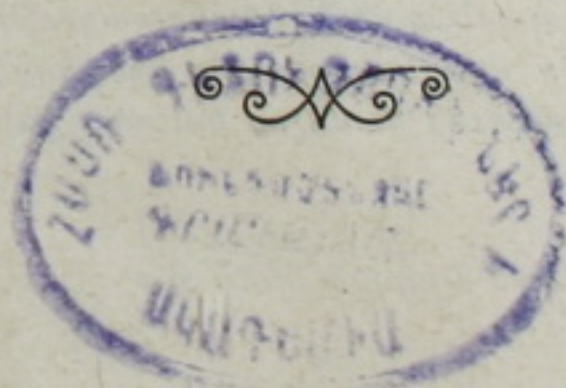
1961 年

1869—1923

$$\frac{A}{31720}$$

ԲԱՆԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

17 Ապրիլ 1923:

ՎԻԵՆՆԱ

И ѿ тѣхъ ѹрбѹнъ Сѡуѹрѹнъ

1923

394

Ա Ջ Դ

Ձկայ այլ եւս մեր ականաւոր բանաստեղծը:

Լոեց ընդ միշտ Լօռու Սոխակը:

Դաժան մահը խլեց մեզանից Մարտի 23 ին 1923 թ. մեր սիրելի բանաստեղծ Յովհաննէս Թումանեանին:

Այլ եւս չենք լսելու նրա քնարի նոր ծայները...: Բայց այն ինչ որ ստեղծագործել ու թողել է մեզ՝ ընդ միշտ վառ կը մնայ մեր ու ապագայ սերնդի սրտերին մէջ:

Վիեննայի հայ գաղութը չէր կարող անտարբեր մնալ մի այսպիսի մեծ կորուստի հանդէպ ու Ապրիլի 17 ին 1923 թ. կատարեց յղափարաւոր նուիրում մեր մեծ բանաստեղծ Յովհաննէս Թումանեանի յիշատակին:

Գաղութային Միութեան կողմից Դոկտ. Հ. Ս. Կոզեան արտասանեց այս ճառը, որը եւ որոշեցինք հրատարակել, յաւերժացնելու համար մեր սիրելի բանաստեղծին յիշատակը, ու սրանով հիմք դնելու Միութեանս կից հրատարակչական գործին:

Այս հրատարակութիւնից կայանալիք զուտ արդիւնքը պիտի յատկացնենք հրատարակչական ֆօնդի, որպէս զի միջոց ունենանք այսուհետեւ մատչելի գներով հրապարակ դուրս բերել ու ժողովրդականացնել մեր գրողների գործերը:

Յոյս կը տածենք որ հայ հասարակութիւնը առաջ ընթանալով մեր այս նպատակին կ'աջակցէ մեզ մեր այս նոր ասպարեզում, եւ միջոց կու տայ շարունակելու այս գործը:

Վիեննա, 18 Ապրիլի 1923 թ.:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈԻՄԱՆԵԱՆ

1869—1923

Բանաստեղծը կա՛մ՝ հսկայ է կա՛մ՝ գա-
ճաճ: Չունի՛ միջին տեղ: — Թոյլ կու տամ
ինձի բանախօսութեանս սկիզբէն արդէն
հսկայ հռչակել ողբացեալ Յովհաննէս Թու-
մանեան՝ խոր եւ առարկայական համոզ-
մունքով: Գրագէտ մը, որ իւր հոգեկան
կարողութիւններուն հնարաւոր զարգացու-
մը կու տայ առաժուր կոխելով միջավայրի
եւ արտաքին պարագաներու յարուցած
խոչընդոտները — նա հսկայ մըն է կամքի.
Իսկ գրագէտ մը, որ ինքնաբերաբար հսկա-
ներ կը ստեղծէ, որ միայն փառայեղ վիթ-
խարի իրականութեան մէջ կը գտնէ հոգւոյ
ճարակը, այնպիսին հսկայ մըն է զգացումի
եւ երեւակայութեան: — Եւ կա՛յ միթէ աւե-
լի՛ փառայեղ, աւելի՛ վիթխարի իրականու-
թիւն՝ քան ժայռանման ազգ մը աննկուն,
աննուաճ, քան լեռները բարձրաբերձ, երկ-
նակամարը անծայրածիր, ամբողջ բնու-

Թիւնը կենսունակ: — Թումանեան որդի էր
 եւ ստեղծագործ գրագէտ այդ բնութեան
 եւ ազգութեան:

Հօռիի մէջ՝ Չորագետի մօտ կը գրտ-
 նուի Դսեղ հայաբնակ գիւղը, շրջապա-
 տուած սարերով, ձորերով ու քարափնե-
 րով: Բնիկ հայկական շրջան մը, ուր ամե-
 նայն ինչ յղի է ազգային յիշատակներով,
 ուր հայ գիւղացին իւր աւանդական կեանքը
 կ'ապրէր՝ հին քարքերով հարուստ, ուր ազ-
 գային դիւցազներու քաջագործութիւնները
 ալեւոր ծերունիներու շունչով մոռացու-
 թեան ճիրաններէն կը խլուէին — ահա
 Թումանեանի օրօրոցը, նախակրթարանն
 ու դպրոցը: Հոս է որ ժողովրդական կեանք
 եւ արձակ բնութիւն անոր զգայարանքնե-
 րուն, սրտին ու երեւակայութեան շնչեցին
 իրենց բազմերանգ նուագները: Ժողովուրդ
 ու բնութիւն կը կազմեն անոր գլխաւոր
 զարկերակը, գաղափարներու ձուլարանը,
 պատկերներու եւ լեզուի ներշնչարանը: Սա
 թէեւ կ'անցնի Ներսէսեան վարժարան,
 սակայն հոգի ու սիրտ ուրիշ տեղեր կը թա-
 փառին: “Դաւթարն աչքիս դարձաւ դաժան
 — թիւ, կոտորակ թրւանրշան — ուղեղիս
 մէջ դարձան որդեր — քիչ է մընում”

սիրտըս պայթէր:» Նակը փախչի դպրոցէն,
 վասն զի կ'ըսէ. «Թէ չեմ կարող, ես չեմ
 կարող — ես գրող եմ, գրող, գրող»: —
 Անոր երեւակայութիւնը քեզուն էր եւ ստեղ-
 ծագործ այնպիսի ժամանակ մը արդէն,
 երբ տակաւին կրաւորապէս ներգործուե-
 լու, մշակուելու էին միտք ու խոհականու-
 թիւն: Յօրինուածական ու քաղմակողմանի
 դասընթացքը կ'ընդհատէ նա անճնատուր
 ըլլալու համար սրտի քերման, լեռներու
 սիրոյն, կեանքի թախիծին: Այո՛, նա ասոր
 փոխարէն կը ստանճնէ ինքնաշխատու-
 թեան՝ տաժանելի լուծը, քայց գեղեցիկ
 դպրութեանց ու դասական կիրթ ճաշակի
 պակասը կը մնայ զգալի: — Շուտով կը
 գտնէ նա իրեն խնամի մտքեր. կը սիրէ
 նա Պուշկին ու Լերմոնտով, կը կազմէ իրեն
 սեպհական գրիչը, եւ արդէն ութսնական
 թուականներուն հրապարակ կ'իջնայ հայ
 բնութեան ու հայ հոգւոյն իւր ամէնէն հա-
 րազատ եւ ուժեղ թարգմաններէն մին: Եւ
 ինչ պէտք էր ու կրնար գրել նա՝ որ ծնած
 ու ապրած էր ժողովուրդի մէջ, ծանօթ
 անոր սրտի ամենաթաքուն քաքախումբե-
 րուն, ծանօթ այն լեռներուն ու ձորերուն,
 որոնք հայ դարաւոր վշտին արծազանգը

կը մշտնջենաւորէին, վերջապէս նա՝ որ հայ
 դարաւոր աւանդութիւններու, առականերու,
 սովորութիւններու եւ երգերու բովէն քա-
 դած էր իւր առատ պաշարը եւ անոնց
 տոհմային ու ինքնատիպ գոյներուն մէջ
 թաթխած էր իւր վրձինը: Ո՞վ, քայց եթէ
 նա՝ կարող էր ըլլալ հեղինակը Փարւանայ
 հսկային, Անիծուած հարսին: Յեղին հոգւոյն
 խելամուտ եւ ինքնին անոր սերունդ՝ ընդ-
 հանուր գաղափարներ առականերու խտա-
 ցուցած կը լուսաբանէ (Շունն ու կատուն,
 Անքախտ վաճառականներ եւլն.): Սակայն
 դիւցազն ազգ մը՝ դիւցազներ կը ծնանի —
 ու խօսքի եւ երեւակայութեան հսկան, շա-
 ռաւիղը ազգային դիւցազներու, պիտի չեր-
 գէ՞ր անոնց սխրագործութիւնները: Թու-
 մանեան ձեռք կ'առնու դիւցազներգութիւ-
 նը, գեղարուեստական կատարելութեամբ
 ջղուտ ու կռու տողերու կը վերածէ
 դիւցազնավէպեր՝ Սասունցի Դաւիթը, Լո-
 ռեցի Սաքոն, — պատմական դէպքեր՝
 Թմբկաբերդի առումը, ժողովրդական ա-
 ւանդութիւններ՝ Աղաւնէվանք, Հայ գեղջ-
 կական կեանքէն դրամատիկ դրուագներ՝
 Անուշ, Մարօ, վերջապէս ժամանակակից
 հայ աղէտէն տեսարաններ (Երկրում): Սա-

կայն մեր գոռ դիւցազներգակը քնարի
քնքուշ ու նուրբ թելեր ալ ունէր սրտին
մէջ, ապա թէ ոչ՝ ինչպէս կարող էր զգալ
ու երգել՝ սիրոյ բերկրութիւնն ու լլկանքը,
կեանքի դառնութիւնն ու քաղցրութիւնը,
քնութեան հմայքները, եւ պարգեւել մեզի
քնարերգական կտորներ:

Այս է՝ արագ ակնարկով՝ գրագէտին
գործը: Մերօնեանք աւելի եւ նկատենք
անոր արտաքինն ու ներքինը, լեզուն ու բո-
վանդակութիւնը, իբր արտայայտութիւն
գրագէտին անօնաւորութեան ու ներքին
աշխարհին:

Թումանեան համակ հայ է լեզուով:
“Առանց լեզուի, ըսած է Բուալոյ, ամէնէն
աստուածային հեղինակն ալ վատ գրող
է”: Ու Թումանեան առաջնակարգ, գերա-
զանց գրող է, եւ, ինչ որ աւելի՛ կը մօտե-
ցընէ զինքը մեր սրտին, հայ գրող: Ունի լե-
զու մը փայփայող, շոյող, դիւթող, պատկե-
րաւոր, խնամուած միշտ, իսկ տեղւոյն հա-
մեմատ՝ վէս, գոռ, ահարկու, կամ՝ քնքուշ
ու հրապուրիչ: Գրական է անոր լեզուն,
բայց ոչ երբեք մեռած: Հակադրութիւնը
չափազանց ականքախ պիտի ըլլար, եթէ
քնութեան կենսալից եռուզեռը անկենդան

լեզուի հետ զուգուէր՝ քայց Թումանեան
 կենդանի աղբիւրէն ծծած է մայրենի լե-
 զուն եւ զայն կը կիրարկէ գեղարուեստա-
 կան ընտրողութեամբ ու զտութեամբ: Ոճը
 սահուն ու ճկուն. քառամթերքը ճոխ —
 անոր տրամադրութեան տակ է ժողովուր-
 դի այնքան նկարագրական ու բնիկ ազ-
 գային քառագանձը. որքան քառեր, ասու-
 թիւններ, ամբողջ երգեր ժողովուրդի կեն-
 դանի բերնէն անցած են գրականութեան՝
 յղկուած Թումանեանի գրչով: Թուման-
 եանի տաղաչափական արուեստը, հոն՝ ուր
 նա իւր տարրին մէջ է, Լօռիի սարերուն
 վրայ կամ՝ գիւղական կեանքի մէջ, բնա-
 կան է եւ անբռնազբօսիկ: Նա չի փնտոեր
 ոտք, յանգ, չափ — այդ ամէնը կարծես
 գրչի ծայրէն կը ծորին ինքնին: Կը ստիպ-
 ուիմ՝ յիշել Ովիդիոսի՝ ի՞ր մասին պատ-
 մածը. *Quidquid tentabam scribere, ver-*
sus erat — գրածս ի բնէ չափական դուրս
 կու գար: — Այսպիսի է ուրեմն այն լեզուն
 ու ոճը, զոր Թումանեան գործածած է իբր
 ծաղկալից, նկարէն զգեստ իւր յղացումնե-
 րուն: Համակ հայ լեզուով:

Համակ հայ՝ նաեւ սրտով եւ երեւա-
 կայութեամբ: Հո՞ս է անոր ներքին արժէ-

քը, վարակիչ ոյժին էութիւնը: Անոր արուեստին նիւթն է ազգային կեանքը, ազգային հոգին: Այդ ամէնը վերածած է նա գեղեցիկ արուեստի, վասն զի ինքը հնոց մըն է գեղեցիկի, հոյակապի զգածման. անոր արտադրութիւնը՝ գաղափարական նմանողութիւնն է հայ բնութեան: Նա լոկոն, պատկեր, այլաբանութիւն չունի, այլ առոյգ կեանք, հզօր շունչ, որ կը թափանցէ մեր սրտին խորքը, կը ներշնչէ մեզ եռանդ, աւիւն, կորով դէպի վսեմը, եւ կը ստիպէ գոչել՝ հին Սիբիլեանց հետ՝ Deus, ecce Deus! Մեր երեւակայութիւնը շղթայած կը բռնադատէ հետեւիլ իր երկնաթռիչ ընթացքին հեւի հեւ: Եւ ահա կը հանէ կը քարծրացնէ նա զմեզ երկնահուպ սարերը ազգային ու կ'արբեցնէ զմեզ լեռնական հրաշալիքներով: Լեռները կը դաշտանան, կ'իջնանք անդնդախոր ծորեր, ուր մեր զգացումներուն արծազանգ կու տան հայրենի գետերու շառաչները: Սարսուռ կը պատէ զմեզ, երբ ծմակներու մէջէն լսելի կ'ըլլան փոթորկի գոռումը, լեռներու դղըրդոցը, անտառներու սօսաւիւնը: Սարսուռը կը փոխուի բերկրանքի, երբ կը լսենք թրոչուններու գեղգեղանքը, սիւզի մըմունջը,

աղբիւրներու կարկաշը, հովուական սրինգի
 մեղեդին, հողագործին օրհներգը: Մեռեալ
 կը կոչենք այդ բնութիւնը, բայց նա ամէ-
 նէն կենդանին, ամէնէն խօսունն է թու-
 մանեանի գրչին տակ: Տեսէք՝ գիւղը
 տխրադէմ է, մտածկոտ՝ մարդու նման,
 առուն՝ չարանճի երեխայ՝ է անտառի մէջ
 խաղացող, սարերը՝ վէս ու յաղթ հսկաներ
 են շուրջպարի կանգնած, ժայռերը՝ յամառ
 ու անթարթ հայեացքով դէմ առ դէմ կե-
 ցած ոսոխներ են, ամպերը՝ ջրալից ուղ-
 տեր, Դերետ գետը՝ երբեմն լացող եղերա-
 մայր, երբեմն սաստկագոչ վրիժառու, ու-
 ոին՝ սգաւոր աղջիկ դողդոջուն. մէկ խօս-
 քով՝ երկինք երկիր, շնչաւոր եւ անշունչ՝
 խօսք ունին, ծայն ունին, եւ ներդաշնակ
 համերգ մը կը կազմեն տիեզերական: —
 Կը թողունք ազատ բնութիւնը. կը գտնենք
 զմեզ գիւղական սեամքի վրայ: Նոր, ակ-
 նախտիղ տեսարան: Հոն է գիւղացին, ցե-
 դին հաւատարիմ՝ պահապանը, պաշտպանը
 հօրենական սրտին ու լեզուին, բարքին ու
 սարքին, լաւութեան ու գէշութեան, առա-
 ւելութիւններուն ու սնահաւատութիւննե-
 րուն: Հոն է մշակը քրտնաթոր, զբաղած
 դաշտային աշխատանքներով, կքած պարտ-

քերու, «կոռիել բեզեարի», տակ: Հոն են պա-
պերն ու թոռները — ընկուզենիի տակ քէֆ
էին անում, եւ ուրախանում — հարսերը՝
դաժան սկեսուրի լուծին տակ: Յանկարծ կը
բացուին մեր առջեւ տօնական շքեղ օրերը
— գիւղի կտրիճները մէկ կողմ, աղջիկ-
ները միւս կողմ, եռուզեռ, իրարանցում,
գօտեմարտութիւն, խնդում, ծիծաղ, պար
— Համբարձում եայլա՛: Միեւնոյն վար-
պետ վրձինն է, որ այս ամէն քան ընորոշ
գոյներով կը նկարէ, եւ կ'ազդէ մեզ ցնծու-
թիւն, ուրախութիւն, քայց նաեւ՝ ցաւ ու
զայրոյթ: Սակայն ահա պատկեր մը՝ որ
պարզապէս նողկալի է. Բաղա՛քը: Վար-
պետն ինքնին կ'ազդուի, գրիչը կը կորսըն-
ցրնէ իրեն սովորական սահուն ընթացքը,
կը պակսին մաքուր ընութեան պայծառ
գոյները, տղմուտ ջուր մըն է, որուն հո-
սանքէն տարուած են քաղաքացիները: Ար-
տաքսուած է անկէ գեղեցիկն ու վսեմը:
Փո՛ղը — ահա միակ զսպանակը այնտեղի
կեանքին: Գեղեցիկի պաշտօնեան անգամ
կը դեդեւի իր կոչման մէջ, երբ հոն ամե-
նուրեք անհասկացողութիւն կը գտնէ (Պօէտն
ու Մուսան): Բաղա՛ք — դա բոյնն է դրա-
մապաշտութեան, անիրաւութեան (Շուն ու

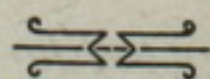
կատու) անսրտութեան (Ճայն ու Չիղջը) եւ ամենազգի կիրքերու ու մոլութիւններու: Երբ այս էջերը կը կարդանք, իսկոյն կը նշմարենք, որ անոնց հեղինակը լաւ դիտող, անհամեմատ պատմող ու նկարագրող է: Բայց մտնել հոգիներու խորքը, քանալ սրտի ծալքերը, ականջ դնել հոգեկան գերայոյզ լարերու թրթռումներուն, արտաքին երեւոյթը հոգեքանական լուսոյ ողողել — մի՛թէ այս ալ զգացուած պակաս մը չէ՞, անոր գողտրիկ երկերուն մէջ: “Մա՛րդը, մա՛րդը, կ’ըսէ հայ հրապարակագիր մը, ահա՛ ինչը չէ յաջողուում թումանեանին... սրանց էլ նկարագրում է որպէս լեոներ,” (Լէօ 83): Իւր դիւցազներուն “ներքին աշխարհը, զգացմունքները, տանջանքները գոյութիւն չունին թումանեանի համար,” (86): Չափով մը ծայնակցիլ այս վրճոհն՝ հարկ է: Զգացումներու վարպետ արտայայտիչ չէ նա, այո՛, փիլիսոփայական հոգեքանական կողմը տկար է: Բայց մի՛թէ կարելի՞ է տարակուսիլ, որ ունէ՛ր նա հակացողութիւն Անուշի, Սարոյի, Մարոյի ներքին փոթորիկներուն — նա՛, որ սէրը երգած էր ու մերժուած միանգամայն (Մի՛ որոներ), սիրած էր ու տանջուած (Ուրու),

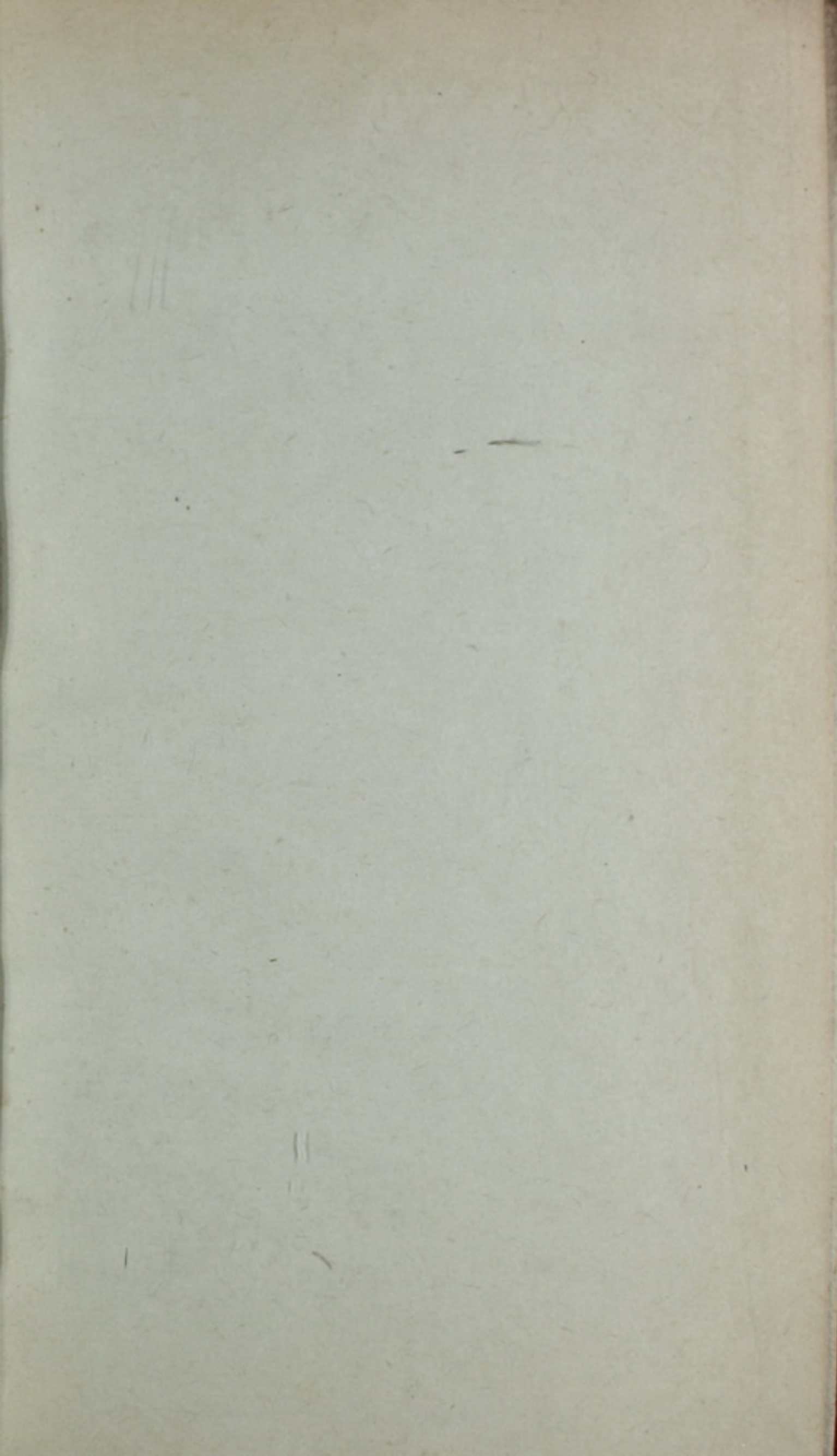
սիրած էր ու սիրուած (Իմ սէրը), սիրած էր ու կարօւոցած (Կարօտ), սիրած էր ու խաբուած (Ժպտուն աչքեր): Ո՛չ, նա ունի հասկացողութիւն, ու խոր հասկացողութիւն, եւ սակայն կը զգուշանայ պրպտելէ, վերլուծման ենթարկելէ այն սրտերն ու հոգիները, որոնք չեն հպատակիր քաղաքացիական չափանիշներու: Բնութեան ու ժողովուրդի երգիչը լաւ տեղեակ էր իւր դիւցազներուն հոգեկան ալիքներուն, եւ, առանց մանրամասնութեանց վրայ դեգերելու, մէկ խօսքով, մէկ պատկերով կը ճանազայթէ ու կը սահի կ'անցնի:— Այդ կարող է տկարութիւն ըլլալ, բայց նաեւ քրննադատական չափերէ վեր սրատեսութիւն ու փսիկականկատութիւն: Այս է իմ համեստ դատաստանը: Նա զգացումներ չի վերլուծեր սիրով, ո՛չ իւրը, ո՛չ օտարինը, բայց ունի նա ներքին աշխարհ մը, զոր կը պահէ ու կը խնամէ գուրգուրազին, իբր իւր անհատական սրբանոցը, եւ երբեմն միայն, կարծես յեղակարծ ու ակամայ, կը քանայ անոր քողը՝ արտագեղլու համար կուտակուած փրփրադէզ ալիքները: — Վայրկեան մըն ալ այս կողմ ուղղենք մեր աչքերը ու լրացնենք վարպետին պատկերը:

Կար ժամանակ երբ սէրն էր անոր
հոգւոյն ու սրտին կենդրոնը, սէրը անհա-
տական ու ազգային՝ բոլոր աստիճաննե-
րով ու նրբերանգութիւններով: Տարիներու
ընթացքով սակայն նա կը նուազի, կը
տկարանայ, կը շիջանի ու տեղի կու տայ
վշտի եւ թախիծի: “Չորեք, այժմ օրեր, սեւ
լայնաքերան — սրտիս այս խորունկ վեր-
քերի նման:” Խորոհունկ, լայնաքերան վէր-
քեր — այս է անպայման արդիւնքը ջախ-
ջախուած սիրոյ, փշրուած յոյսի: Այս է
այլ եւս հիմնական, տիրող լարը իւր քնա-
րին: Լայնաքերան, խորունկ վէրքերէն
բխած են՝ Է՛յ աստղեր, Իմ՝ Երգը, Վատ
օրեր, Երկա՛ր գիշերներ, Տխուր գիշեր,
Տրտմութեան սաղմոսներից, Ինչո՞ւ այդ-
պէս, Պանդուխտ եմ ելին. — Խնդումներես,
յուսալից մտաւ նա կեանքի կրկէսը, վա-
տրկեցաւ զուարթի, լաւատեսի անուն —
բայց տեսաւ ու ապրեցաւ կեանքը հայկա-
կան, անյատակ ընդունարան ցաւի, աղէ-
տի, դժբախտութեան ու թշուառութեան,
ուր պատուաւորութիւնը հալածական կ'ըլ-
լայ անխիղճ փշերէ, ուր խեղճ որբերը՝ յու-
սակտուր՝ թռչուն կը դառնան, ուր ստրուկ,
անխօս, հէք հարսը յուպսի կերպարանքով

դառն գերութեան շղթաները կը խզէ, ուր
 կը տիրէ փայլ ու փող, քսութիւն ու վա-
 տութիւն — ահա այդ կեանքը տեսաւ ու
 ապրեցաւ նա, եւ անով լայնաբերան վէր-
 քերը բացուեցան Թումանեանի զգայուն
 ու սիրազեղ սրտին մէջ, եւ յեղաշրջուեցաւ
 անոր հոգեկան աշխարհը: Բնութիւնը մու-
 թով կը պաշարուի այնուհետեւ, դաւարը
 կը խամրի, ծաղիկները կը թառամին, արե-
 զակը կը խաւարի: Սառնաշունչ ծմեռ,
 տխուր գիշեր անվերջ՝ հուր հառաչանքնե-
 րով լի: Նա կը թողու կեանքի վայելքներն
 ու հաճոյքները, կը լքէ հայրենի հողն ու
 ջուրը, “ամէնքից զգուած, ամէնքին թո-
 դած”, երես դարձնելով նոյն իսկ անուշ
 քոյրիկին, նա տարագիր կ'ընէ ինք գինքը
 անյայտ երկիր՝ — Թախիծի երկիրը միգա-
 մած: Տխրութիւնը — ըսած են հիները —
 զմարդ փիլիսոփայ կ'ընէ, իմաստասիրու-
 թիւնը ամոքիչ է. ցաւերու: Եւ ահա Թու-
 մանեան վիրաւից սրտով փիլիսոփայական
 ականարկ մը կ'արձակէ տիեզերքի վրայ,
 կեանքի վրայ: Կեանքի իմաստը կ'որոնէ
 նա: Լայնաբերան վէրքերու դժոխային
 պատճառներուն առջեւ խորհողը վայրկեան
 մը կը շուարի մտամոլոր, ոչնչականութեան

ահոելի, սեպ զառիթափերուն վրայ կը
գտնէ ինք զինքը — հեգնական կծու ժպիտ
մը կը զգենուն փալփլուն աստղերը, իր
անմահացուցած, փայփայած քնութիւնը:
“Ա՛խ ես երանի — կայծակ լինէի — պատ-
ռէի խաւար — ցոյց տայի մարդուս —
զաղտնիքը վերին — որ տեսնէր՝ այնտեղ
— ի՞նչ քան կայ ահեղ — կամ ո՞վ է
նստած — եւ ո՞ր է Աստուած...:” Վիրա-
ւոր, արիւնլուայ ազգային ու անհատական
Եսի քողոքն է այս: Կրքոտ հարցական շեշտը
զայրոյթ ու կասկած կը ժայթքէ: Սակայն
երկարատեւ չէ այդ վիճակը: Կու գան վե-
րստին խաղաղ ժամեր: Լուրջ ու հատու
տեսութեամբ կ’անարգէ անգամ մը՝ ար-
տաքինը, կեղեւը, մակերեսայինն ու պա-
տահականը՝ կը մխրճի երեւոյթներու էու-
թեան մէջ, կը սուզուի ծովու խորքը ան-
դորր անալիք, կը զսպէ կսկիծէ առթուած
ալեծուփ զայրոյթը — եւ կը փարի գրկա-
տարած՝ զաղտնիքը պարզող ճշմարտու-
թեան: Կեանքի իմաստը — “Դէպի ան-
հունը”:

11
A 31720